

דיאלוג על טבעו של הידע הלשוני

מאת: עידן לנדו

הדיאלוג שלפניכם חונך את הטור "מעבדת
השפה האנושית", שיבחן סוגיות מפתח
הלקוחות מן הבלשנות המודרנית. הנחת הבסיס
העומדת ביסודו היא שהשפה הדבורה כפופה
למערכת משוכללת של כללים ועקרונות
מופשטים, הטבועים בכל דובר ילידי מלידה

בין לינגיוס הבלשן לסקפטיוס הספקן, כפי שנרשם מפייהם בצהרי יום אביב באתונה:

סקפטיוס: ראו מי זה מתקרב לעברי על שביל הגן, אם זה לא לינגיוס ידידי משכבר הימים!

לינגיוס: בוקר טוב לך סקפטיוס, הנבון והטוב שבידידי. וכי גם אתה יצאת ליהנות מזיו השמש ומן הפריחה המבושמת בגן עירנו?

סקפטיוס: הו לינגיוס, אותי לא תוליך שולל. לא שוחר טבע אתה, ואינך מחפש את חברתם של שוחרי טבע.

לינגיוס: אכן, בוחן כליות ולב אתה, סקפטיוס.

סקפטיוס: ברור לי, מהטיות ראשך, ומן הזיק המתרוצץ בעיניך, שיצאת אל הגן במטרה הרגילה שלך: לצוד לך עובר אורח תמים לשיחה מעמיקה.

לינגיוס: הממ... טוב, האמת ש...

סקפטיוס: אף מלה נוספת. העניין גלוי וברור כשמש הזאת הקופחת על ראשנו. אך מכיוון שעיתותי בידיי, ומזמן כבר לא ציחצחתי חרבות של מילים, אשמח למלא את תפקיד הקורבן התורן.

לינגיוס: קורבן, סקפטיוס?

סקפטיוס: וכי איך אחרת ייקרא למי שמפקיר את עצמו בידי לינגיוס, הערום מנחש השדה, אמן הטיעון וההיסק, מי שמסוגל לכשף בכוח מילותיו את הגרוע שבאויביו, לכרוך סביבו באיטיות את קורי ההיגיון המצמית, ואז לנעוץ בו את דקירת הארס האחרונה, הסופית, שמותירה את הקורבן מעולף חושים, נכנע ומתמסר?

לינגיוס: הו סקפטיוס, אל נא תפריז בתיאורים סנטימנטליים,

כדרכו של רומנטיוס. הלא אתה יודע שאין לי עניין ב"צחצוח חרבות" וב"כשפים" למיניהם. האמת, אותה גבירה שאין מושלה, היא הורתי היחידה, ואליה אחתור כל ימי.

סקפטיוס: מי שמדבר על רומנטיוס... מילא. נעזוב את הגינונים וניגש למעשים. אני רואה שאתה מעוניין בשיחה על נושא חשוב ונוקב. על מה אתה מעוניין לשוחח?

לינגיוס: מדוע שאלת "על מה אתה מעוניין לשוחח"?

סקפטיוס: מה זאת אומרת "מדוע"? כי אני חפץ לדעת על מה אתה מעוניין לשוחח.

לינגיוס: לא הבנת אותי, סקפטיוס יקירי. כוונתי היתה, מדוע שאלת את שאלתך כפי ששאלת אותה? מדוע ניסחת אותה כך ולא אחרת?

סקפטיוס: וכי איך היה עלי לנסח אותה? עדיין איני מבין אותך, לינגיוס.

לינגיוס: ראה, אני מצטט את דברך מלפני חצי דקה: "אני רואה שאתה מעוניין בשיחה על נושא חשוב ונוקב. על מה אתה מעוניין לשוחח?". במשפט הראשון, משפט חיווי, השתמשת במלה "שיחה". במשפט השני, משפט שאלה, החלפת אותה במלה "לשוחח".

סקפטיוס: ומה בכך? הריני להודיעך, לינגיוס מכובדי, שאני נוהג לעשות כך כל הזמן. משנה מילים ממשפט אחד למשנהו. גרוע מכך: כל חברי הטובים עושים זאת, חבורה מופקרת שכמותנו.

לינגיוס: תמיד הערכת את שניותך, סקפטיוס. אך הרשה לי להזכיר לך את עקרון היסוד של רודפי האמת באשר הם, שהוא...

סקפטיוס: זוכר, זוכר. "אין דבר פחות מובן מאליו מן המובן מאליו".

לינגיוס: בדיוק. ובהקשר הנוכחי, המובן מאליו הוא המילים שבוקעות מפינו מבלי משים. תרשה לי להציג לך את הבעיה באמצעות דף הפפירוס הזה?

סקפטיוס: בבקשה. כאשר אבדתי, אבדתי.

לינגיוס: ארשום כאן ארבעה משפטים, מתוכם שניים שאמרת - משפטים (2) ו-(3) - ושניים שלא אמרת - משפטים (1) ו-(4).

1. אתה מעוניין לשוחח על נושא חשוב ונוקב.

2. אתה מעוניין בשיחה על נושא חשוב ונוקב.

3. על מה אתה מעוניין לשוחח?

4. * על מה אתה מעוניין בשיחה?

סקפטיוס: לינגיוס, אני בספק גדול שדוגמה (4) ראויה להיקרא "משפט". לא רק שאני לא אמרתי אותה, קשה לי לדמיון שמישהו בכלל יגיד משהו כזה.

לינגיוס: מהיר כתמיד, סקפטיוס. הקדמת אותי. זוהי בדיוק

המשמעות של הכוכבית במשפט (4): היא מציינת שזהו משפט בלתי אפשרי בשפה העברית.

סקפטיוס: משונה מאוד, שני פילוסופים יווניים מפטפטים בעברית. מכל מקום, אני כבר הבנתי על מה אתה מעוניין לשוחח: על בלשנות.

לינגיוס: מודה באשמה. ובעניין העברית, סקפטיוס, בעצם הדבר פחות משונה ממה שנדמה לך. שכן גם אם היינו מדברים יוונית עתיקה, משפט (4) היה בלתי אפשרי בשפתנו. או כמו שהבלשנים אומרים - לא דקדוקי. בעצם, למיטב ידיעתנו, בשום שפה בעולם לא ניתן לשאול שאלה כמו (4). זו שאלה בלתי אפשרית.

סקפטיוס: באמת? מעניין מאוד. אבל מה זה אומר, בעצם?

לינגיוס: רגע, סקפטיוס, אתה כבר ממחר למסקנות. אני עוד טורח לעורר את השתאותך מן העובדות. אמור לי סקפטיוס: מניין אתה יודע ש-(4) לא דקדוקי?

סקפטיוס: מה פירוש? זה פשוט לא משפט בעברית. אף אחד לא מדבר ככה. מן הסתם זאת הסיבה שניסחתי את שאלתי בצורת משפט (3).

לינגיוס: אכן כך, סקפטיוס. אבל אני שואל שאלה עקרונית, שנוגעת לידיעה הלשונית שלך, אשר זוג המשפטים (3)-(4) רק מדגים אותה. אני שואל איך אתה יודע שיש משפטים שאפשר לומר בשפתך, ואילו אחרים שאי אפשר? על מה מתבססת האבחנה הזאת, שהיא לכאורה כה ברורה מאלה?

סקפטיוס: הממ... אני מודה שאף פעם לא ממש התעמקתי בשאלה הזאת. אולי, לינגיוס, התשובה טריביאלית? תכופות אני מוצא שהפילוסופים חופרים וחופרים בשעה שהתשובה מונחת מתחת אפם.

לינגיוס: הנח לפילוסופים וחזור אל הבלשנים. אודה לך אם תאיר את עיני מה מונח מתחת לאפי.

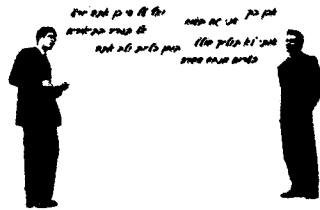
סקפטיוס: ובכן, לינגיוס, אני מניח שהידיעה שלי כי משפט (4) אינו אפשרי בעברית, או כדברך לא דקדוקי, נעוצה בפשטות בעובדה שמעולם לא שמעתי אותו, לא כילד ולא כמבוגר, נהגה בסביבתי.

לינגיוס: אם כך, הרשה לי להוסיף משפט נוסף לפפירוס שלנו:

5. בעודן פוסעות בנכלוליות לאורכה של ההיפותזה, נדהמו שתי הגחמות לגלות שלושה עשר חלומות ירוקים, חסרי צבע בעליל, שהיו מוטלים על צידם כמו הוכחות גיאומטריות שאיש לא ליקק מעודו.

סקפטיוס: אה, תפסת אותי. אף פעם לא שמעתי את משפט (5)...

לינגיוס: ואף על פי כן אתה יודע, בוודאות גמורה, שאין בו כל

מכאן ניתן להסיק, שדקדוקיות איננה תלויה במשמעות; משפטים מסויימים פשוט אפשריים, ואחרים אינם אפשריים, בין אם משמעותם סבירה, מוזרה, או אפילו לא קיימת

ולא חדלים.

לינגוויסט: תסכים אתי שקשה יהיה לטעון שאנו שופטים את המשפטים בספרים אלה כדקדוקיים רק משום ששמענו דומים להם בעבר.

סקפטיסט: ייתכן ששמענו משפטים בעלי מבנה דומה.

לינגוויסט: אודה לך אם תסביר לי למה אתה מתכוון ב"מבנה". ומתי שני משפטים הם בעלי מבנה דומה, למרות שהאחד אורכו חמש מלים והשני חמישה עמודים.

סקפטיסט: אני מודה, לינגוויסט, שאין לי מושג איך מגדירים מבנה של משפט. אני לא בלשן.

לינגוויסט: אין לך מושג מודע שכזה, אך ודאי שיש לך מושג לא מודע של מבנה. שהרי אותו מושג לא מודע של מבנה משמש אותך, כדברידך, בהשוואת משפטים מוכרים ולא מוכרים.

סקפטיסט: כפי הנראה.

לינגוויסט: שהרי אם תשאל בלשן מקצועי מהו המבנה של משפט (5), הוא ימסיר עליך מבול של מונחים כמו שיעבוד דקדוקי, שם הפועל, פסוקיות זיקה, מבנה ארגומנט וקטגוריות ריקות.

סקפטיסט: אני מעמיד פנים שלא שמעתי את הסלט הזה שיצא לך מהפה.

לינגוויסט: הוא שאמרתי. הידיעה הלשונית שלך, ושל כל דובר, מבוססת על עקרונות דקדוקיים לא מודעים - מה שאתה כינית "מושג של מבנה" - והם מושא מחקרו של הבלשן. אתה אמנם לא תזהה אף אחד מן העקרונות שהבלשן מגלה, ואף על פי כן, אתה כבר יודע אותם, באופן מובלע, ולמעשה יודע אותם בצורה מושלמת, בעוד שהבלשן עדיין נאבק לגלותם.

סקפטיסט: אבל מה פירוש הביטוי "ידיעה לא מודעת"? כיצד זה אפשרי? הלא כל דבר שידוע לי, מניח וביה גם מודע לי. אם אני יודע ששמן לינגוויסט, מן ההכרח שאני גם מודע לכך, לא?

רבב מבחינה דקדוקית.

סקפטיסט: דמיון פרוץ יש לך, לינגוויסט.

לינגוויסט: הבט, סקפטיסט, בניגוד בין (4) ו-(5). מצד אחד (4) - משפט קצר, כמעט זהה לחלוטין למשפט דקדוקי, (3), אבל לא דקדוקי בעליל. ומצד שני (5) - משפט ארוך ומפותל, לא דומה לשום משפט ששמעת בחיך, ואף על פי כן - דקדוקי לחלוטין. **סקפטיסט:** אני מסכים, למרות שמעולם לא היה עולה על דעתי להגות את (5).

לינגוויסט: גם בדעתי לא, עד לרגע שבו נזקקתי למשפט כמוהו, מה שמוכיח שהוא בכל זאת אפשרי. וזאת בניגוד למשפט (4), שפשוט איננו אפשרי בעברית. יתירה מזאת: את משמעותו של (4) לא קשה לנחש - זו פשוט המשמעות של (3). בעוד שמשמעותו של (5) מעורפלת מאוד, אם בכלל ניתנת להבנה. מכאן ניתן להסיק, שדקדוקיות איננה תלויה במשמעות; משפטים מסויימים פשוט אפשריים, ואחרים אינם אפשריים, בין אם משמעותם סבירה, מוזרה, או אפילו לא קיימת.

סקפטיסט: אכן.

לינגוויסט: אני גם בטוח, סקפטיסט, שכל דובר עברית יסכים לתיאור הזה, ויבחין מיד בהבדל הדקדוקיות בין (4) ל-(5).

סקפטיסט: אני מניח שהצדק עמך.

לינגוויסט: והרי הסכמת אתי, שלא אתה ואף לא דובר אחר של עברית, מן הסתם, לא נחשף אי פעם למשפט (5). אם כך, החידה נותרה בעינה: לפנינו שני משפטים שלא שמענו מעולם עד לרגע זה, (4) ו-(5). אחד מהם דקדוקי, והשני אינו דקדוקי. מכאן, שהשיפוט הלשוני שלנו...

סקפטיסט: ... אינו יכול להתבסס על הכרות מוקדמת עם המשפטים. לגזור מסקנות גם אני יודע, לינגוויסט. אך נדמה לי שניתן לשנות את ההיפותזה הראשונית שלי - הנאיבית, ללא ספק - כך שהחידה שלך תבוא על פתרונה.

לינגוויסט: כולי אוזן.

סקפטיסט: אמנם לא שמענו את המשפט הספציפי (5), אך שמענו משפטים דומים לו, או בעלי מבנה דומה. ומהם למדנו שניתן ליצור משפטים כאלה בעתיד. לעומת זאת, מעולם לא שמענו משפטים דומים ל-(4), ועל כן לא ניתן להכליל מניסיון העבר למשפט כמו (4).

לינגוויסט: אתה מבין, סקפטיסט, את ההשלכות של טענתך החדשה! הלא (5) הוא רק דוגמה אחת. והלא הסופרים שלנו ממלאים עמודים שלמים במשפטים ארוכים ונפתלים. ידוע לי אף על סופר אחד מסויים שמסוגל להתחיל משפט בעמוד אחד ולסיים אותו חמישה עמודים לאחר מכן.

סקפטיסט: לצערך, גם אני מכיר את המושכים ומושכים בעט,

משער בנפשך שבזמן השינה אינך יודע דבר: והלא לפחות לנשום אתה עוד יודע!

סקפטיוס: אני מודה שזו תהיה השקפה אבסורדית.

לינגיוס: כלומר, גם בשנתך אתה יודע ששמי לינגיוס.

סקפטיוס: כן.

לינגיוס: ויחד עם זאת, אינך מודע לידיעה זו בזמן שנתך.

סקפטיוס: וכיצד אהיה מודע? אני ישן!

לינגיוס: מכאן, סקפטיוס, שידיעה ומודעות אינן חופפות, ובפרט, תיתכן ידיעה לא מודעת.

סקפטיוס: הצדק עמך.

לינגיוס: ועל כן לא תתקשה לקבל כעת שגם הידיעה הלשונית שלך היא מן הטיפוס הזה.

סקפטיוס: איני מוצא פגם בהגיוןך, אך עדיין נראה לי מוזר שאיני מודע למילים שבוקעות מפִּי.

לינגיוס: הו, ודאי שאתה מודע למילים עצמן. אך אינך מודע לתהליך צירופן זו לזו, למנגנון התחבירי. תרשה לי לתת לך אנלוגיה.

סקפטיוס: בבקשה.

לינגיוס: בוא נחשוב על יכולות קוגניטיביות אחרות שלנו. ראיה, למשל. ידוע לנו שמדובר במערכת מורכבת להפליא, החל מן הגירוי האלקטרומגנטי שמפעילים הפוטונים ברשתית, דרך השדרים החשמליים שמועברים בתאי העצב, עבור בנייתו הדימוי החזותי לפי פרמטרים של קווים, בהירות, תנועה וכדומה, ועד להרכבת הדימוי החזותי הכולל בקורטקס הראייה שלנו. כל התהליך המסובך הזה, בעצם, מתרחש באופן אוטומטי, מתחת לסף המודעות.

סקפטיוס: והנמשל?

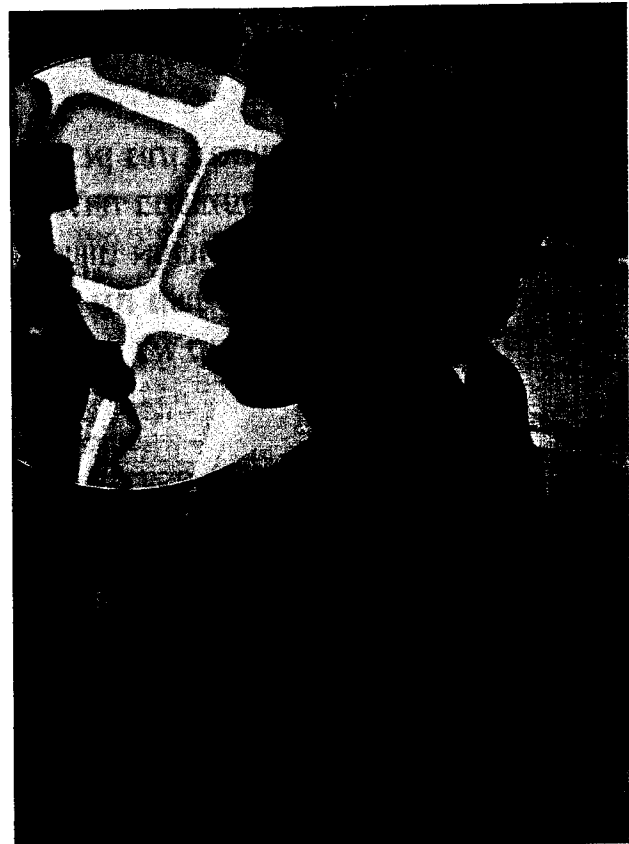
לינגיוס: הנמשל הוא היכולת הלשונית שלך: מורכבות מופלאה, שמסתתרת מתחת לפני שטח פשוטים למראה, נעדרי מודעות עצמית.

סקפטיוס: אז אני די חכם, בסך הכול, לא?

לינגיוס: חכם מאוד, סקפטיוס, ומשום כך אני נהנה מחברתך. אך זה מחזיר אותי לשאלה הראשונית שלי: מנין לך החוכמה הזאת? כיצד רכשת את הידיעה הלא מודעת הזאת, האינטואיטיבית, שמאפשרת לך להבחין בין משפטים אפשריים ובלתי אפשריים? הסכמנו כבר שהכרות מוקדמת עם המשפטים אינה הסבר מתקבל על הדעת.

סקפטיוס: הסכמנו.

לינגיוס: והסכמנו גם שאותה ידיעה שלך חייבת להכיל עקרונות דקדוקיים, מופשטים למדי, שמגדירים ומנבאים אילו מבנים

← **לינגיוס:** האם אתה טוען שידיעה לא מודעת היא בלתי אפשרית?

סקפטיוס: לא רק בלתי אפשרית מבחינה אמפירית, אלא גם מבחינה לוגית טהורה!

לינגיוס: אמור לי סקפטיוס, אתה הולך לפעמים לישון?

סקפטיוס: כמובן שכן, אך אם אתה רומז שאני לא מספיק עירני עכשיו...

לינגיוס: לא, לא. ואמור לי עוד דבר: כשאתה ישן, האם אתה יודע ששמי לינגיוס?

סקפטיוס: איך אפשר לענות על כך?

לינגיוס: ממה נפשך, סקפטיוס, האם אתה מתאר לעצמך שכל עוד אתה ער, אתה יודע ששמי לינגיוס, אבל ברגע ההירדמות פורחת ממך ידיעה זו ונעלמת אל האין, ומספר שעות לאחר מכן, ברגע יקיצתך, שוב צצה לה ידיעה זו בראשך, היישר מן האין? וכיוצא בזה בשאר הידיעות שלך. במילים אחרות, האם אתה

אפשריים בשפה ואילו אינם אפשריים.

סקפטיזם: הסכמנו.

לינגויס: אם כך, מנין הידיעה הזאת?

סקפטיזם: אני מודה, לינגויס, שאני לא מבין מה כל כך מסתורי כאן. נניח שיש לי ידיעה לא מודעת של עקרונות דקדוקיים. מנין יש לי אותה? אני משנה כעת, באופן מינימלי, את התשובה הראשונית שלי. לא מן המשפטים ששמעתי, אלא מן המבנים של המשפטים ששמעתי.

לינגויס: אל נא תקצר רוחך, סקפטיזם, אני רק מנסה להבין את דבריך. אם הבנתי נכונה, אתה טוען כעת שבמהלך היחשפותך לאלפי ומיליוני משפטים בימי חיידך, הצלחת לחלץ מהם, איכשהו, "מושג של מבנה". את המבנים שהיו נוכחים במשפטים אלה סיווגת - באופן לא מודע - כמבנים דקדוקיים.

כעת, כל שעליך לעשות, בפוגשך משפט חדש, הוא לחלץ גם מתוכו את המבנה, ופשוט לבדוק: אם המבנה הזה כבר הופיע בעבר, הרי שהמשפט דקדוקי, ואם לא - הוא איננו דקדוקי.

סקפטיזם: בדיוק כך, לינגויס. הצלחת לפרק לחלקים את הטענה שלי, לא ברור לי לשם מה, אבל דייקת בכל הפרטים.

לינגויס: שתי קושיות לי אליך. האחת, כיצד בדיוק "מחלצים" מבנה של משפט? נחזור לזה מיד. השנייה, שעליה אני מבקש ממך להשיב, היא מדוע לא נפגשת מעולם במבנים לא דקדוקיים?

סקפטיזם: מה זאת אומרת? כי הם לא דקדוקיים! אתה הוא זה שהגדיר "לא דקדוקי" כ"בלתי אפשרי". וכיצד אפשר לפגוש משפט בלתי אפשרי? האם לעת זקנה קפצה עליך חיבה לפרדוקסים, לינגויס?

לינגויס: לא ולא. אני שואל, מדוע המבנים שאינם אפשריים אינם אפשריים? הרי מדובר באי-אפשרות

אמפירית, לא לוגית. נחזור רגע למשפט (4). הוא יכול היה להיות דקדוקי, ממש כמו (3), ובכל זאת איננו.

למה? תשובתך היתה: כי מעולם לא נתקלנו במשפט בעל מבנה דומה. שאלתי כעת היא:

למה לא נתקלת במבנה דומה? הרשה לי להניח שתשובתך כעת תהיה - כי משפט (4)

אינו דקדוקי לא רק עבורנו, אלא גם עבור כל הדוברים שאי פעם נחשפת אליהם, ודוברים אלה מעולם לא הגו משפטים בעלי מבנה דומה.

סקפטיזם: קראת את מחשבותי.

לינגויס: אך תשובה זו רק הודפת את החידה דור אחד אחורה. מדוע כל הדוברים שאי פעם נחשפת אליהם לא הגו משפטים בעלי מבנה דומה לזה של (4)? מן הסתם,

כי הם עצמם לא נחשפו...

סקפטיזם: אני רואה לאן אתה מוביל. הסתבכתי ברגרסיה אינסופית.

לינגויס: לצערי, כן. וממילא, המדע אינו מסתפק בהסברים היסטוריים בנוסח "כך היו הדברים תמיד". עבור המדע, המציאות שהולידה את המציאות העכשווית טעונה הסבר לא פחות ממנה.

סקפטיזם: אם כך, תן לי לנסות כיוון אחר. אולי העיקרון המסביר את הידיעה הלשונית איננו קשור לחשיפה מוקדמת, אלא ללימוד והוראה. פשוט לימדו אותנו איך מדברים נכון, ולכן איננו עושים טעויות כמו (4), ומיד מזהים אותן כטעויות כשמישהו אחר הוגה אותן.

לינגויס: מי לימד אותנו?

סקפטיזם: ההורים, הגננת, המורים בבית-הספר.

לינגויס: סקפטיזם יקירי, הרשה לי להזכיר לך מהי בדיוק אותה ידיעה לשונית שאותם אנשים היו אמורים ללמד אותך. מדובר בעקרונות דקדוקיים מופשטים למדי, לא בכללי נימוס לשוני

מנין לך החוכמה הזאת? כיצד רכשת את הידיעה הלא מודעת הזאת, האינטואיטיבית, שמאפשרת לך להבחין בין משפטים אפשריים ובלתי אפשריים?

כגון "לא אומרים איחס על אוכלי". לשם הדגמה, העיקרון שפוסל משפטים כמו (4) ניתן לניסוח כך: אין להוציא רכיב תחבירי מתוך צירוף שקני. האם מישוהו אי פעם לימד אותך את העיקרון הזה?

סקפטיזם: לא זכור לי. אמי עליה השלום אמנם היתה מוזהלת כמה סוגי שמנים זה בזה, אבל "צירוף שמנים" לא עלה על דל שפתייה.

לינגויס: ואיך יעלה? זהו מונח טכני של בלשנים. העיקרון עצמו, למעשה, התגלה רק לפני פחות מ-40 שנה, מה שלא הפריע לדוברי עברית - וכאמור, לדוברי כל השפות האנושיות - לציית לו הרבה לפני שהתגלה. גם תפוחים נהגו ליפול מטה מן העצים הרבה לפני שחוק הכבידה התגלה ונוסח.

סקפטיזם: אבל לינגויס ידידי, הרי זו השוואה מופרכת.

לינגוויסט: אמור לי סקפטיוס: האם משיהו לימד את התפוח ליפול מטה?

סקפטיוס: אתה ודאי מתלוצץ. כמובן שלא.

לינגוויסט: אם כך, מה גורם לך לחשוב שמישהו לימד אותך לדבר?

סקפטיוס: אה, לפעמים אתה פשוט מרתיח את דמי. רק משום שאני, הקטן והדל-ממעש, לא הצלחתי לחשוב על מנגנון שילמד את תורת הדיבור לילדים, לא אומר שאין מנגנון כזה בנמצא.

לינגוויסט: מובן שלא. אך לא די בעצם היתכנותו הלוגית של מנגנון כזה. צריך להראות שהוא אכן מסוגל ללמד אותך את העקרונות הלא מודעים של שפתך, ולא רק מסוגל - אלא עושה זאת בפועל. בהיעדר הצעה קונקרטית כזאת, מוטב להמשיך הלאה.

סקפטיוס: טוב, אני מודה שמאוד לא סביר להניח שהורי או מורי הם אלה שלימדו אותי עקרונות דקדוקיים כמו - זה שמסביר את (4). אבל ברור שמישהו על אודות השפה שלי למדתי מהם.

לינגוויסט: אין ספק בכך. את אוצר המלים הראשוני שלך רכשת מתוך חשיפה לדיבור של מבוגרים, וחלקו דרך הוראה מפורשת. משיהו הצביע לידך על כדור ואמר: "זה כדור". זה בלתי נמנע, ולו רק משום שבכל שפה יש שמות שונים לעצמים, לפעולות ולמצבים. לא נולדנו עם הידיעה שכדור מכונה "כדור". אבל ענייננו כאן, סקפטיוס, הוא לא במילים עצמן, אלא בדקדוק, וליתר דיוק בתחביר: אותו מנגנון מנטלי שמאפשר לך לצרף מילים באינספור דרכים, חלקן חדשות לגמרי, ומדריך את השיפוטים הדקדוקיים שלך.

סקפטיוס: אם לא לימדו אותי את המנגנון הזה, אולי פיתחתי אותו לבדי?

לינגוויסט: כלומר, אתה מעלה את האפשרות שהגעית אל העקרונות הדקדוקיים הלא מודעים שלך בכוחות עצמך?

סקפטיוס: למה לא? הרי אני מסוגל ללמוד דברים לא פחות מורכבים: פילוסופיה, מתמטיקה, מוזיקה. אולי גם הידיעה הלשונית שלי היא פרי לימוד עצמי.

לינגוויסט: אשמח לבחון את האפשרות הזאת. רק אמור לי זאת, כיצד בדיוק לימדת את עצמך דקדוק?

סקפטיוס: בוא נניח את החסבר הפשוט ביותר, שתמיד יש להעדיפו. כלי לימודי ראשוני במעלה הוא האנלוגיה. אדם רואה דוגמה א', וגורר ממנה גזירה שווה לדוגמה ב'.

לינגוויסט: כלומר, שמעת משפטים מסויימים, וגזרת מהם גזירה שווה למשפטים חדשים.

המדע אינו מסתפק בהסברים היסטוריים בנוסח "כך היו הדברים תמיד". עבור המדע, המציאות שהולידה את המציאות העכשווית טעונת הסבר לא פחות ממנה

← התפוח מציית לחוקים פיזיקליים, חיצוניים לו לגמרי. בעוד שלפי דברך, אנו מצייתים לחוקים דקדוקיים-פסיכולוגיים שמצויים בתוך ראשו!

לינגוויסט: הצדק איתך, ההבדל שריר וקיים. אך האם הוא באמת משנה את התמונה? היתרון היחידי שיש לנו על התפוח, הוא האפשרות לדמיין מה היה קורה אלמלא היינו כפופים לחוקים השולטים בנו. כך שאנו יכולים לדמיין משפטים לא דקדוקיים, כמו (4), בעוד שהתפוח אינו יכול לדמיין תנועה שמפירה את חוק הכבידה. ויחד עם זאת, בשעה שאנו מדברים זה עם זה, אנו כפופים לחוקי השפה, לא פחות מאשר התפוח שכוף לכבידה.

סקפטיוס: איני מבין למה אתה חותר.

סקפטיזם: אכן.

לינגויס: אתה עדיין זוכר, סקפטיזם, שהמשימה הזאת מחייבת אותך להיות מסוגל "לחלץ" מבנה מתוך משפט, שכן העקרונות הדקדוקיים מנוסחים במונחי מבנים כלליים, לא במונחי משפטים ספציפיים.

סקפטיזם: זוכר.

לינגויס: ויכולת זו, יכולת החילוץ, גם היא חלק מן הידיעה הלשונית שלך?

סקפטיזם: כמובן.

לינגויס: יוצא, סקפטיזם, שעל מנת לשפוט אם משפט ב' דקדוקי, יש צורך בידיעה לשונית, שמאפשרת אנלוגיה ממשפט קודם א'. בעוד שכדי להיעזר במשפט א' לצורך אנלוגיה, יש לחלץ ממנו קודם כל את המבנה שלו; אלא שחילוץ זה, כדברך, נשען על ידיעה לשונית מוקדמת, שגם אותה, אין מנוס, צריך לרכוש בדרך האנלוגיה.

סקפטיזם: שוב הסתבכתי במעגל קסמים?

לינגויס: אני חושש שכן.

סקפטיזם: מה עושים?

לינגויס: נראה לי שאין מנוס מן המסקנה, שגם אם חלק מן הידע הלשוני שלך נרכש בדרך האנלוגיה, לא ייתכן שכולו כזה. חייב להיות חלק בסיסי יותר, מוקדם יותר, שלא נרכש באמצעות אנלוגיה, ושעצם קיומו מאפשר את הפעלת האנלוגיה.

סקפטיזם: אם כך, אתה מודה שלפחות חלק מן הידע הלשוני שלנו מקורו באנלוגיה?

לינגויס: לא הודיתי בכך, סקפטיזם. הדבר טעון הוכחה. כידוע לך, לא מעט רעיונות שמקורם בשכל הישר מצאו את מקומם בפח האשפה של המדעים. המשיכה האינטואיטיבית שלנו לאנלוגיה היא מין "שכל ישר" שכזה. למעשה, קל להראות שרעיון האנלוגיה מעורר יותר בעיות משהוא פותר.

סקפטיזם: כיצד?

לינגויס: הבט, כבר רביעיית המשפטים שלנו (1)-(4) מהווה טיעון נגד רכישת שפה באנלוגיה. אך כדי שלא לשעמם אותך, נבחן אולי דוגמאות חדשות.

סקפטיזם: בבקשה, הפפירוס כולו שלך.

לינגויס: הבט במשפטים הבאים:

6. סוקרטס ניקה את השולחן מהאבק.

7. סוקרטס ניקה את האבק מהשולחן.

8. סוקרטס ניקה את השולחן במטלית.

9. * סוקרטס ניקה את המטלית בשולחן.

סקפטיזם: רגע, לינגויס. משפט (9) איננו ממש בלתי אפשרי. הוא אפשרי תחת התרחיש - המוזר ביותר, אומנם - שסוקרטס משתמש בשולחן כדי לנקות מטלית.

לינגויס: דק אבחנה כתמיד, סקפטיזם. אבל שים לב שתרחיש מוזר שכזה איננו נחוץ ב-(7). למעשה, (6) ו-(7) הם שווי-משמעות, בעוד שהמשמעות של (8) כלל איננה אפשרית ב-(9); רק המשמעות המוזרה שתיארת אפשרית שם.

סקפטיזם: אני מסכים.

לינגויס: במילים אחרות, (9) לא דקדוקי תחת התרחיש הנורמלי, שבו סוקרטס משתמש במטלית לניקוי השולחן. והשאלה היא למה.

סקפטיזם: אני מקווה שאתה לא שואל אותי, לינגויס. למיטב ידיעתי, סוקרטס לא ידוע בהרגלי ההיגיינה שלו.

לינגויס: שים לב, סקפטיזם, מה תנבא כאן תיאוריית האנלוגיה שלך. נדמה לעצמנו ילד קטן ששומע לראשונה את המשפטים (6) ו-(7). הילד מבחין - לא במודע, כמובן - שמילת היחס 'מ-' יכולה להחליף את מיקומה בין שני המושאים, מבלי שינוי במשמעות; פעם היא מופיעה לפני "האבק", ופעם לפני "השולחן". מורדך על-ידי האנלוגיה, הילד יכול בקלות להסיק את הכלל: כאשר הפועל "ניקה" מופיע עם שני מושאים, ניתן להחליף את מיקומה של מילת היחס בין שני המושאים, בלי שינוי במשמעות.

סקפטיזם: אני חושב שהבנת, למרות שאני חייב להודות שהמונחים הבלשניים האלה די מייגעים.

לינגויס: מה שרק מגביר את ההשתאות שלנו לנוכח ביצועי הילד, הלא כן? אך תראה מה קורה כעת. הילד שומע את משפט (8). מצוייד בכלל, שהופק על דרך האנלוגיה מן הזוג (6)-(7), הילד מסיק: ניתן להעביר את מילת היחס 'מ-' מן "המטלית" ל"שולחן". אך התוצאה, אבוי, היא (9), שאינו דקדוקי.

סקפטיזם: נו?

לינגויס: מה נו? אף ילד לא אומר משפטים כמו (9), סקפטיזם! וגם אם מישוהו אומר אותם, הוא אינו מתכוון לתאר בהם את התרחיש של (8), שבו המטלית מנקה את השולחן. והשאלה אליך: היא זאת: אם אנלוגיה היא כלי הבניין העיקרי של הידע הלשוני שלנו, מדוע איננו מבצעים אנלוגיות כאלה? כיצד אנו יודעים

להימנע מאנלוגיות שמייצרות משפטים לא דקדוקיים?

סקפטיוס: נראה שלא מפעילים אנלוגיות בצורה עיוורת. ישנן איזשהן מגבלות שמונעות אנלוגיות לא רצויות.

לינגוויסט: כלומר, הידע הלשוני שלנו חייב להכיל לא רק יכולת לבצע אנלוגיות, אלא גם מגבלות על יכולת זו.

סקפטיוס: מן הסתם.

לינגוויסט: ותאמר לי, סקפטיוס, מגבלות אלו - מנין באו?

סקפטיוס: אל תגיד לי. לא בדרך האנלוגיה...

לינגוויסט: היגיון ברזל, סקפטיוס. כך שתיאוריית האנלוגיה הולכת בדרך כל בשר, נאספת אל אבותיה - תיאוריית ההכרות המוקדמת עם המשפטים, ותיאוריית הלימוד וההוראה מבחוץ.

סקפטיוס: לינגוויסט, מכשף ארור שכמותך. מה אתה רומז? שיש לנו ידע לשוני עשיר ומופשט ולא מודע, שמקורו סתום ומסתורי? הוא פשוט צץ לו כך בראשו משומקום? הצטרפת למיסטיקונים, ידידי?

לינגוויסט: הכיצד, סקפטיוס? מה הוכחנו עד כה? שאין מקור

חיצוני סביר לידע הלשוני שלנו, נכון?

סקפטיוס: נכון.

לינגוויסט: ושגם "לימוד עצמי" אינו מקור סביר, נכון?

סקפטיוס: נכון.

לינגוויסט: האם נובע מכך שאין מקור

סביר בכלל לידע הלשוני שלנו?

סקפטיוס: הממ... טוב, נותרה עוד

אפשרות, מסתורית לא פחות, והיא שמקורו

של הידע הוא פשוט אנו. הוא מצוי בנו

מלכתחילה, טבוע בנו מלידה.

לינגוויסט: יפה אמרת. ומדוע תקרא לאפשרות

זאת מסתורית?

סקפטיוס: משום שתשובה כזאת סותרת את

הגולל על הניסיון להבין מנין בא הידע הזה.

לינגוויסט: האומנם? אני מחזיר אותך לדוגמה

שנתתי ממערכת הראייה שלנו. מערכת חישובית

מורכבת, הכפופה לחוקים קשיחים ופועלת

באופן אוטומטי. או למשל - היכולת הבסיסית

שלנו ללכת, להניע את הרגליים בתיאום מושלם,

להפעיל מערכת שרירים ומפרקים מסובכת,

לשמור על שיווי משקל וכדומה. גם היא כפופה

לחוקים ביו-מכאניים, וגם היא אוטומטית לגמרי.

סקפטיוס: ובכן?

לינגוויסט: מה מקורו של "ידיעות" אלה? האם משהו לימד אותך

לראות, סקפטיוס? ללכת?

סקפטיוס: עזרו לי ללכת, כתינוק.

לינגוויסט: וגם עזרו לך לדבר, באמצעות גירויים מילוליים. אבל אף אחד לא ישב איתך והסביר לך איך להפעיל את המערכת המוטורית המסובכת של רגליך, ממש כפי שאף אחד לא ישב איתך והסביר לך איך להפעיל את המערכת הדקדוקית המסובכת שבראשך.

סקפטיוס: אני מסכים.

לינגוויסט: ועדיין, משום מה, טבעי לך להניח שידיעת ההליכה טבועה בך מלידה, בעוד שידיעת הדיבור היא נרכשת. ולא עולה על דעתך לכנות בתואר "מסתורית" את האפשרות שידיעת

נותרה עוד אפשרות, מסתורית לא פחות,

והיא שמקורו של הידע הוא פשוט אנו.

הוא מצוי בנו מלכתחילה, טבוע בנו מלידה

ההליכה היא מולדת, כפי שכינית את האפשרות שידיעת השפה היא מולדת.

סקפטיוס: אך מה נותר עוד לעשות אחרי שמניחים

שהמערכת מולדת? זה נשמע כמו סוף הסיפור.

לינגוויסט: כלל וכלל לא. זו תחילתו של

סיפור אחר, מרתק עד מאוד. כמו כל

מערכת ביולוגית, חוקרים את המבנה הפנימי

שלה, האינטראקציה עם מערכות שכנות,

ההיסטוריה האבולוציונית שלה, הבסיס הגנטי,

ועוד ועוד. רק לאחרונה התגלו, במשפחות עם ליקוי

שפה תורשתי, שני גנים שאחראים בין היתר על

התפקוד הלשוני.

סקפטיוס: לינגוויסט יקירי, אתה שוכח שהגנים יתגלו

יותר מאלפיים שנה אחרי מותנו.

לינגוויסט: הנוקדנות תהרוג אותך יום אחד, ידידי. שמא

נמשיך לצעוד לעבר הפינה המוצלת ההיא?

סקפטיוס: בשמחה. יש לי עוד הרבה נושאים חשובים

שאני מעוניין בשיחה על.

לינגוויסט: סקפטיוס, נדמה לי שהתחלת לדבר

במשפטים לא דקדוקיים.

סקפטיוס: גם אותך עוד תהרוג הנוקדנות, לינגוויסט,

גם אותך. o

